

Skriftlig høringsinnspill fra Norsk bibliotekforening

Høring: [Forebygging av ekstremisme - Trygghet, tillit, samarbeid og demokratisk motstandskraft](#)

Innspillsdato: 07.04.2025

Bibliotekene som forebyggende arena for hele befolkningen

Norsk bibliotekforening (Nbf) er en interesseorganisasjon med omtrent 3000 medlemmer, som inkluderer både enkeltpersoner og institusjonsmedlemmer. Nbf organiserer hele biblioteksektoren, og omfatter både skolebibliotek, folkebibliotek og fag- og forskningsbibliotek.

God omtale, men lite konkret om bibliotek i meldingen

Norsk bibliotekforening vil understreke at det er positivt at bibliotekenes rolle i arbeidet med å forebygge ekstremisme har fått plass i stortingsmeldingen. Det er en anerkjennelse av bibliotekenes viktige rolle i en av flere viktige samfunnsutfordringer vi står ovenfor. Vi etterlyser imidlertid mer konkrete handlingspunkter.

Vi setter pris på at meldingen også omtaler skolebibliotekene, men ser ikke hvordan det regjeringen omtaler som en «betydelig styrking» her vil utgjøre en forskjell i arbeidet mot ekstremisme. Med Utdanningsdirektoratets pott på 50 millioner kroner fordelt på alle landets grunnskoler begrenser det seg naturlig. Kulturrådets innkjøpsordning er en annen ordning som trekkes fram. Vi støtter begge disse ordningene fullt ut, men ser ikke at de i dag er av en størrelsesorden at de kan bidra til den formidlingen og veiledningen på det nivået som er nødvendig, gitt situasjonen som er tegnet opp, og det som ønskes gjennomført, med dagens ressursituasjon, som er svært varierende.

I et av tiltakene heter det at «Regjeringen vil utarbeide ny biblioteksstrategi som skal gjelde fra 2026. Bibliotekenes rolle i arbeidet med å forebygge ekstremisme, vil vurderes i dette arbeidet.» Vi vil her peke på at det er avgjørende med konkrete tiltak for at bibliotekene skal kunne utgjøre en forskjell, slik meldingen peker på at det helt riktig er potensiale for.

Ytringsfrihetskommisjonen trakk fram bibliotekenes rolle på flere ulike felt. Flere av disse aspektene mangler konkret oppfølging i stortingsmeldingen. Kommisjonens omtale av bibliotekene omtalte i større grad bredden i samfunnsoppdraget og den sammensatte rollen bibliotekene kan spille. Kommisjonen omtalte både farene for sensur og kulturkrig, noe som har blitt mer og mer aktuelt også i Norge den siste tiden. Den skrev i tillegg:

«En utfordring i arbeid med å bygge demokratisk motstandskraft er at mange av arenaene som nevnes, primært retter seg mot barn og unge. Det finnes imidlertid noen arenaer som når hele befolkningen. Dette gjelder nødvendigvis politikken og ovennevnte eldreråd. Et annet eksempel på dette er bibliotekene. De har blitt omtalt som

«demokratihus», og er fremholdt som bidragsytere til styrking av demokratiet i innværende bibliotekstrategi. Bibliotekene representerer tradisjonelt kunnskap, lærdom og tilgang på bøker og andre skriftlige kilder. Moderne bibliotek er også møteplasser som er gratis, og som alle deler av befolkningen har tilgang og mulighet til å bruke. Mange biblioteker arrangerer foredrag og debatter og representerer slik en lokal demokratisk arena for offentlig samtale. Bibliotekene kan også ha andre positive byggende effekter som tilhørighet og fellesskap. Stortinget har bedt regjeringen sørge for at bibliotekene fortsetter å ha en viktig rolle i å fremme demokratiforståelse i samfunnet.»

Dette er etter vårt syn en god oppsummering, som vi hadde håpet at kunne få flere konkrete handlingspunkter i stortingsmeldingen, når kommisjonen har identifisert mange viktige punkter der bibliotekenes arbeid i forebygging av ekstremisme oppsummeres godt, og bredden identifiseres.

Bibliotekenes muligheter

Gjennom de ulike bibliotektypene – skolebibliotek, fag- og forskningsbibliotek, UH-bibliotek og folkebibliotek er det en av veldig få institusjoner som er tilgjengelige gjennom et helt livsløp – for alle, uten unntak. Som en kunnskaps- og kulturinstitusjon kan vi være med å bygge kunnskap om det vi er for, og motstand mot det som bygger ned.

Som meldingen peker på, er forebygging tilsynelatende usynlig arbeid. Bibliotek står ovenfor samme utfordring, der kutt i budsjett først viser seg senere i langsiktig utvikling, eller annen statistikk som utenforskap eller folkehelse. Vi er derfor avhengige av forpliktende politikk og tydelige forventninger for at bibliotekene skal kunne gjøre det vi er best på – styrke den demokratiske grunnmuren og skape tilhørighet, basert på kunnskap og fortellinger.

Vi deler altså både situasjonsbeskrivelsen og utfordringsbildet som tegnes opp i meldingen, og bibliotekets rolle. Skal biblioteket kunne spille denne rollen krever det imidlertid to ting: Ressurser og en forankring i planverk og organisering. Begge deler er i dag en utfordring. Det første på grunn av sviktende kommuneøkonomi, det andre på grunn av organisatoriske innplasseringer, og endringer i biblioteksjefenes myndighetsområde flere steder.

Motstandskraftige og inkluderende samfunn

Vi mener meldingen helt riktig peker på viktigheten av å bygge inkluderende samfunn, og at dette handler om å bygge motstandskraft både hos enkeltpersoner og som samfunn. Det krever imidlertid forpliktende politikk og bibliotekutvikling.

Relasjonsbygging

Både barn og voksne opplever bibliotekene som trygge rom, og et sted der man kan stole på de ansatte. Flere foreldre vil i større grad tillate barn og unge å være på biblioteket enn andre fritidstilbud. Vi vet også at barn og unge med innvandrerbakgrunn er en av de gruppene som bruker folkebibliotek mest (SSB, 2024). Særlig barn og unge bygger gode relasjoner med ansatte på bibliotek gjennom å bli kjent over tid, eller gjennom konkrete prosjekter og tiltak som samtalegrupper, leseklubber, filmkvelder, gaming-klubber osv.

Møteplassen – et sted for å se andre i øynene, og bli sett

Møteplassfunksjonen er en viktig del av demokratibyggning og demokrati i praksis. Ved å møtes på tvers, og å være sammen med andre bygger vi toleranse, forståelse og respekt. Biblioteket innehar og bygger tillit. I kombinasjon med god relasjonsbygging er dette med på å skape trygge rom og væresteder, og føle seg sett og som en meningsfull del av et fellesskap.

Det krever bibliotek som er åpne, med ressurser til bemanning, og som er tilrettelagte for folk. Til tross for stadig flere besøkende, har ressursituasjonen i norske folkebibliotek stått stille. Dette er en reell utfordring

I en rapport fra 2024 uttaler blant annet en ansatt i et folkebibliotek: «Vi har barn og unge som trenger rammer og tilbud på et langt høyere nivå enn det vi klarer å tilby pr. i dag.» Dette viser at bibliotekene brukes aktivt av barn og unge som trenger et sted å være, men at det flere steder ikke er nok ansatte eller ressurser til å følge opp besøkende på en god måte.

Sivilsamfunnet og frivillighet

Bibliotekene er mange steder en katalysator for samarbeid, frivillighet og samarbeid på tvers. Det er en arena for samarbeid, og en rekke steder et sted for kompetanseheving rundt frivillig arbeid, styrearbeid, og praktisk demokratiopplæring. Mange har hatt godt av å bruke tid på biblioteket i aktiviteter planlagt og gjennomført av frivillige, eller biblioteket selv, snarere enn å henge utenfor.

Meldingen trekker fram viktigheten av inkluderende møteplasser for et aktivt sivilsamfunn, i kap 6.2: «Ekstremismekommisjonen trekker blant annet fram betydningen av inkluderende møteplasser for å bygge opp motstandskraft mot radikaliserings og ekstremisme.».

Bibliotekene brukes ofte som slike møteplasser for organisert aktivitet i regi av sivilsamfunnet, eller som et sted for uorganiserte fritidstilbud. Mange steder er også bibliotek utgangspunkt for egenorganiserte aktiviteter. I stortingsmeldinger er imidlertid bibliotekene ikke nevnt videre i denne sammenhengen, men kunne spilt en viktig rolle.

Bibliotek er også ofte gode arenaer for møter på tvers av generasjoner eller andre skillelinjer. Disse erfaringsmøtene og utvekslingene kan være et kraftfullt utgangspunkt for dialog og forståelse, og opplæring av neste generasjoner. Her kan bibliotekene være

en god arena, fordi de er åpne for alle grupper eller aldre, og dermed et nøytralt utgangspunkt og møteplass.

Tverrsektorielle samarbeid

Bibliotekene kan være en nøkkelspiller. Som en arena med tillit og kunnskap kan det være et godt sted for å jobbe på tvers i institusjoner, organisasjoner og kommuner. Gode samarbeid kan bidra til å se sammenhenger og helhet i lokalsamfunn. Skal bibliotekene kunne spille denne rollen er det helt nødvendig med strukturelle endringer på kommunalt nivå for folkebibliotek. Bibliotekene kan være en god og viktig arena for samhandling, i samarbeid med rette instanser med rett kompetanse.

Fylkesbibliotekene kan spille en viktig rolle i arbeid i fylkeskommunen, og kan bidra med tiltak knyttet til for eksempel kompetanseheving i samarbeid med rette instanser, og bibliotekutvikling i de ulike fylkene.

Vi mener bibliotekene må oppfattes som en del av kommunenes førstelinje, da de i praksis er den første tjenesten innbyggere kommer til. I meldingen kap 1.2 «Regjeringens mål – sammendrag» står det: «Regjeringen vil også, gjennom forslag til endringer i lovverk om informasjonsdeling og innføring av nye samarbeidsformer, legge til rette for at kommuner og førstelinjetjenester får bedre verktøy i sitt forebyggende arbeid.»

Vi anbefaler at folkebibliotekene inkluderes i førstelinjetjenester, og at det utarbeides et kunnskapsgrunnlag for videre arbeid rundt utvikling av verktøy. Dette må omfatte de instanser som allerede finnes, og hvordan disse kan brukes, snarere enn utvikling av nye.

Kompetanseheving

Bibliotekansatte møter en rekke innbyggere hver dag, og det å være førstelinje og møte alle innbyggere med ulike behov, bakgrunn og behov er kjernen i folkebibliotekets oppgave, men kan til tider være krevende. Derfor bør bibliotekansatte inkluderes i arbeid med kompetanseheving.

Sv samme grunn er også gode samarbeid med de tjenestene i kommunene og lokalsamfunn som har kompetanse på dette viktig, da det både sikrer en god arbeidsdeling, at ansatte får brukt sin faglighet best mulig, at ressursene utnyttes best, og at innbyggerne blir sett og møtt på en god og trygg måte.

Ytringsfrihet

Bibliotekene spiller en viktig rolle som arena for ytringsfrihet og meningsmotstand. Som ytringsfrihetskommisjonen peker på er det bare ti prosent av befolkningen som deltar i offentlige debatter om politikk og samfunnsliv. Lov om folkebibliotek slår fast at bibliotekene skal være en «arena for offentlig samtale og debatt».

Biblioteket oppfattes som en trygg arena, og kan for mange være det første stedet man møter meningsmotstandere, i trygge omgivelser. Slik meldingen peker på (kap 6) er det

viktig å ha arenaer, og et sted å øve på demokratiske ferdigheter fra tidlig alder: «Demokratiske ferdigheter må innøves fra tidlig alder. Tidlige opplevelser med å komme til orde på arenaer hvor meninger trygt kan ytres, uten fordømmelse eller avvising, kan gi unge erfaring med verdien av å være uenige, sammen.»

Vi vil her peke også på bibliotekene, både som fysiske arenaer, og som demokratiske institusjoner. Det å legge til rette for faktiske debatter eller arenaer for øvelse og mestring krever imidlertid ressurser i både rom og planlegging, og kan med dagens ressursituasjon være forbeholdt folkebibliotek i større byer, selv om behovet er vel så stort i mindre lokalsamfunn.

Kildebevissthet og biblioteket som kunnskapsinstitusjon

Bibliotekene sikrer befolkningen tilgang til kunnskap. Som informasjonsarbeidere spiller bibliotekansatte en stadig viktigere rolle. Dagens informasjonslandskap er overveldende, massivt og fragmentert, og bibliotekarens rolle som veileder og formidler er viktigere og viktigere. Når vi vet at unge overvurderer egen evne til å skille sant fra usant (Medietilsynet, 2024), blir kildebevissthet, kildekritikk, og kunnskapen om kilder stadig viktigere.

Redaktørstyrte medier er en viktig del av informasjonstilfanget vi står ovenfor. Mange folkebibliotek har kuttet fysiske abonnementer på aviser i lokaler, men har ikke erstattet dette med digitale tilganger, på grunn av nye betalingsmodeller og kutt i budsjetter. Det går ut over befolkningens mulighet til å navigere i redaktørstyrte medier. Vi anbefaler at det utarbeides prosjekter der befolkningen – og særlig barn og unge – får bedre tilgang til journalistikk, uten at dette går ut over medienes økonomi.

I arbeid med kildekritikk bør skolebibliotek få en særskilt rolle. Ifølge Opplæringsforskriften skal skolebibliotekene utvikle språkferdighetene, leseferdighetene og evnen til å tenke kritisk. Dette er også referert i stortingsmeldingen, men uten konkrete oppfølgingstiltak.

Skolebibliotekene bør være skolens kunnskapsbase i arbeid med kildekritikk. Med ressurser og ansatte vil det kunne sikre god opplæring, der skolebibliotekaren også kan være en ressurs og drive kompetanseheving av lærere. Skal skolebibliotekene spille denne rollen krever det imidlertid en opprustning av både rom og ansattressurser på mange skoler landet over, da dagens situasjon er svært varierende og flere steder altfor mangelfull til å kunne være et reelt tilskudd.

Langsiktighet og forutsigbarhet

Bibliotekene kan gjennom stabil tilstedeværelse i en institusjon eller opplæringssted, i et lokalsamfunn eller i en organisasjon spille en uvurderlig rolle som en trygg og konstant tilstedeværelse. Det kan være en stabil ressurs, med voksenpersoner som ser og trygger

mennesker rundt seg. I det forebyggende arbeidet er det å bli sett og anerkjent viktig, men dessverre vanskelig å måle effekten når det uteblir.

Vi vil avslutningsvis minne om viktigheten av langsiktighet og forutsigbarhet i forebygging. Vi vil advare mot prosjekter eller kortsiktige tiltak rettet mot en avgrenset målgruppe. Forebygging mot ekstremisme angår oss alle.

Norsk bibliotekforening mener:

- En kommende bibliotekstrategi må definere ansvar og rammer, og være basert på et oppdatert kunnskapsgrunnlag og situasjonsbeskrivelse, med erfaringer innhentet fra feltet selv.
- En kommende bibliotekstrategi må definere hvordan bibliotekene kan bidra til å være med og løse komplekse samfunnsutfordringer sammen med andre aktører. Der bibliotekene skal utføre slike arbeidsoppgaver må disse defineres, og det må være en kvalitetssikret gjennomgang av forventninger, ressursbruk og eventuelle samarbeidspartnere.
- Den kommende strategien mot desinformasjon som skal lanseres våren 2025 må omtale bibliotekenes rolle, med tilhørende plan for forventninger, ansvar og ressurser.
- I arbeid med kommunenes førstelinjetjenester må bibliotekene innlemmes.
- I utvikling av lovverk og verktøy i kommuner bør dagens mulig institusjoner, verktøy og samarbeidsformer defineres før det utvikles nye. Herunder bibliotekenes muligheter og barrierer.
- Bibliotekene bør som utgangspunkt innlemmes i organisatoriske fora i kommuner, som forebyggende nettverk, uavhengig av organisatorisk innplassering ellers. Mulige barrierer som informasjonsdeling eller andre hindre bør kartlegges, og det bør legges en plan for hvordan kommunen kan jobbe helhetlig og forebyggende, der disse hensyn også ivaretas uten at det er til hinder for tverrsektorielle samarbeid.
- Tilgang til redaktørstyrte medier er viktig i arbeidet med kildebevissthet. Bibliotekene bør innlemmes i arbeidet med å sikre at særlig barn og unge får tilgang til redaktørstyrte medier og kvalitetssikret journalistikk gjennom innkjøp av tilganger eller andre tiltak.
- Langsiktighet og forutsigbarhet er viktig i arbeidet med forebygging, og bibliotekene kan spille en viktig rolle i denne sammenhengen, gjennom å være til stede og en del av folks liv gjennom ulike livssituasjoner og erfaringer. Bibliotekene er et av få åpne steder for befolkningen, der det er mulig å bli sett, og å se andre, og spiller en viktig rolle i arbeidet med forebygging.